

A. Д. Дуличенко, **Славянские литературные микроязыки. Образцы текстов**, т. 1–2, Тарту: Издательство Тартуского университета, 2003–2004, т. 1, 419 с., т. 2., 398 с.

Słowiańskie mikrojęzyki literackie to — najogólniej mówiąc — języki piśmiennictwa małych narodów słowiańskich lub słowiańskich grup etnicznych. Cechuje je mniejszy lub większy stopień normalizacji, mniejsza lub większa różnorodność gatunkowo-stylistyczna piśmiennictwa, różny stopień udziału nosicieli tychże mikrojęzyków w życiu społecznym.

Termin *słowiańskie mikrojęzyki literackie* (славянские литературные микроязыки) stworzył i upowszechnił w językoznawstwie sławistycznym A. D. Duliczenko, autor książki *Славянские литературные микроязыки (Вопросы формирования и развития)*, Таллин 1981. W Polsce książkę tę spopularyzował A. Zaręba jako autor artykułu *Literackie języki regionalne w Polsce?* [„Język Polski”, r. LXVIII (1988), z. 2–3, s. 76–86].

Wcześniej funkcjonowały przeważnie terminy: *języki regionalne*, *języki piśmiennictwa grup etnicznych*. Duliczenko zajmuje się tą problematyką od połowy lat 60. XX w. Jest niekwestionowanym autorytetem i właściwie twórcą teoretycznych podstaw badań nad słowiańskimi mikrojęzykami literackimi. O znaczeniu prof. Duliczenki w różnych działach językoznawstwa słowiańskiego i w językoznawstwie ogólnym świadczy bibliografia Jego publikacji, zamieszczona w książce jubileuszowej *Микроязыки — Языки — Интеръязыки. Сборник в честь ординарного профессора Александра Дмитриевича Дуличенко* (ред. А. Кюн-нап, В. Лефельдт, С.Н. Кузнецов, Тарту 2006). Autorzy wielu artykułów z tej książki wysoko oceniają dorobek naukowy Jubilata. Od roku 2009 Wydawca recenzowanej chrestomatii przewodniczy Komisji Słowiańskich Mikrojęzyków Literackich przy Międzynarodowym Komitecie Sławistów.

W książce z 1981 r. Duliczenko przeanalizował status 12 mikrojęzyków; w niniejszej pracy wyróżnił już 18 tego typu języków i 2 projekty/eksperymenty. Nie jest to kompletna lista mikrojęzyków literackich, o czym badacz dobrze wie. Udokumentowane są także próby stworzenia innych mikrojęzyków, np. morawskiego, mazurskiego, podhalańskiego, śląskiego.

Stosunek zarówno językoznawców, jak i nieprofesjonalistów do słowiańskich mikrojęzyków literackich jest różny — jedni są ich zdecydowanymi zwolenni-

kami, inni zdecydowanymi przeciwnikami, wielu reprezentuje kompromisowe stanowisko. Osobiście uważam, że kodyfikacje słowiańskich mikrojęzyków literackich wzbogacają słowiańskie kultury regionalne i wyspowe.

Dwutomowa książka Duliczenki jest chrestomatią tekstów mikrojęzyków słowiańskich. Tom pierwszy otwiera *Przedmowa* (s. 5–9), która pełni funkcję *Wstępu*. Duliczenko wymienia tutaj następujące grupy mikrojęzyków: wyspowe (rusiński w Wojwodinie i Chorwacji, chorwacko-gradiszciański w Austrii, na Węgrzech, na Morawach i pod Bratysławą, chorwacko-molizański w prowincji Molise we Włoszech, rezański (dialekt słoweński) we Włoszech, banacko-bułgarski w Rumunii i Serbii); peryferyjno-wyspowe (karpacko-rusiński/temkowski na Ukrainie, we wschodniej Słowacji, w Polsce oraz na Węgrzech i w Rumunii, w USA i Kanadzie, macedońsko-egejski (Grecja, skąd Macedończycy emigrowali do różnych krajów), pomacki w Bułgarii i Grecji, wenecko-słoweński we Włoszech); peryferyjne/regionalne (czakawski, kajkawski, prekmursko-słoweński w Słowenii, Austrii i na Węgrzech, laski na pograniczu czesko-polskim, wschodniosłowacki, zachodniopoleski); autonomiczne (kaszubski, górno- i dolnołużycki).

Poszczególne podrozdziały tomu pierwszego poświęcone są powyżej wymienionym językom wyspowym, kaszubszczyźnie oraz jednemu językowi peryferyjno-wyspowemu, tj. karpacko-rusińskiemu. W tomie drugim — po jednostronicowym uzupełnieniu do *Przedmowy* (s. 5) — zamieszczono teksty trzech mikrojęzyków peryferyjno-wyspowych, peryferyjnych/regionalnych oraz górno- i dolnołużyckiego. Na końcu tomu Duliczenko opublikował teksty dotyczące dwóch prób stworzenia nowych słowiańskich mikrojęzyków literackich na obszarze Litwy. Chodzi o mikrojęzyk wicki — wiczski/vičski janzyk (oparty na kresowych gwarach Polaków — na tzw. *prostym polskim*) i mikrojęzyk holszański (oparty na gwarach białoruskich — na tzw. *prostej mowie*).

Edytor stara się — w miarę możliwości — zaprezentować teksty z różnych epok (od najstarszych do najmłodszych), dba o różnorodność tekstów pod względem gatunkowym i stylistycznym — wyróżnia teksty religijne, literackie, publicystyczne, naukowe, popularnonaukowe, urzędowe, teksty korespondencji, reklamy, programy telewizyjne, obwieszczenia itd. Przed próbkami tekstów Duliczenko podaje ogólne informacje o dziejach kształtowania się poszczególnych mikrojęzyków oraz o ich nosicielach i alfabetach, zamieszcza podstawową literaturę przedmiotu i wykaz tekstów udostępnionych w dziale poświęconym konkretnemu językowi. Teksty odzwierciedlają oryginalną ortografię. Na końcu każdego rozdziału znajdują się odbitki kserograficzne tytułowych stron różnego typu książek (literatury pięknej, prac naukowych, podręczników szkolnych, Biblii itd.), gazet, czasopism i kalendarzy. Na końcu drugiego tomu (s. 369–394) znajduje się bibliografia ważniejszych publikacji o słowiańskich mikrojęzy-

kach literackich i wykaz dzienników oraz periodyków ukazujących się w tych językach.

Informacje o poszczególnych mikrojęzykach są zwięzłe, ale bardzo treściwe. Można powiedzieć, że Duliczenko zrealizował tutaj po mistrzowsku zasadę: minimum słów — maksimum treści. Nie ma sensu spierać się o to, czy należało wprowadzić tutaj jeszcze inne wiadomości, czy też nie. Czytelnik może poszerzyć swoją wiedzę, jeśli skorzysta z bibliografii podanej w poszczególnych podrozdziałach i na końcu drugiego tomu wydawnictwa. Brak miejsca nie pozwala wnikliwie scharakteryzować bogactwa tekstów włączonych do chrestomatii. Z konieczności ograniczę się tylko do języka rusińskiego. Teksty religijne reprezentują fragmenty Nowego Testamentu z 1985 r. oraz 3 krótkie teksty Nieliturgiczne z 1920, 1924, 1936 i 1990 r. Teksty poetyckie stanowią 3 utwory: wiersz G. Kostelnika (1886–1948) — ojca języka i literatury rusińskiej — z 1904 r. oraz wiersze M. Kovača (1984) i M. Stribera (1971), jak również fragmentaryczne przekłady dwóch wierszy rosyjskich (w tym Puszkina). Proza artystyczna to urywek powieści V. Kostelnika *Žemi moja* (1967) — pierwszej powieści w historii literatury rusińskiej — i fragment prozy V. Kočiša, fragment przekładu *Anny Kareniny* L. Tołstoja i 3 teksty z literatury dla dzieci. Dział tekstów naukowych, popularno-naukowych i podręcznikowych tworzą: 3 próbki tekstów o pisowni i gramatyce rosyjskiej, prawie trzystronicowy tekst J. Tamaša o historii literatury rusińskiej, 2 teksty historyczne (w tym jeden o przybyciu Rusinów do Wojwodiny w połowie XVIII w.), po jednym tekście z algebry i chemii, 3 teksty społeczno-polityczne i 25 tekstów publicystycznych oraz szeroko rozumianych tekstów informacyjnych (typowe artykuły publicystyczne, krótkie informacje prasowe, doniesienia sportowe, np. wynik i relacja z przebiegu meczu w piłce ręcznej, sprawozdanie z meczu piłki nożnej Iskra-Jadran), program radia i telewizji, zapowiedzi zebrań organizacji i towarzystw, informacje o usługach, nekrologi i wspomnienia o zmarłych, przepisy kulinarne. Oprócz tego Duliczenko włączył tutaj kilka tekstów z lat trzydziestych XX w., które reprezentują piśmiennictwo spoza nurtu kodyfikacji G. Kostelnika, oraz próbkę tekstu dokumentującego okazjonalne posługiwanie się w druku łacinką (głównie w Ameryce Północnej).

Podobną zasadę prezentacji tekstów Duliczenko stara się realizować — jeśli jest to możliwe — także w częściach poświęconych innym językom. Czytelnik dowie się z nich dużo nie tylko o współczesnej strukturze języka i głównych zasadach kodyfikacji, ale również o historii i kulturze ludzi posługujących się danym mikrojęzykiem. Można tylko snuć domysły, jak wiele czasu zajęło Edytorowi tego zbioru wyselekcjonowanie z olbrzymiego materiału piśmiennictwa próbek tekstowych wytypowanych do druku.

Niektóre mikrojęzyki mają dokumentację z różnych epok — z dwóch lub nawet z kilku stuleci, gdy inne tylko z jednego stulecia, chociaż istnieje dłuższa

tradycja posługiwania się tymi językami w piśmiennictwie. Z chronologicznego punktu widzenia reprezentatywne są teksty następujących mikrojęzyków: wicki, holszański, pomacki (te mikrojęzyki funkcjonują dopiero od lat 90-tych XX w.), karpacko-rusiński (XVIII–XIX–XX w.), rezjański (XIX–XX w.; można też było zacytować fragment tekstu religijnego z XVIII w., opublikowanego przez J. Baudouina de Courtenay w 1875 r.), wenecko-słoweński (XVIII–XIX–XX w.), prekmursko-słoweński (XVIII–XIX–XX w.), wschodniosłowacki (XVIII–XIX–XX w.), chorwacko-molizański (XX w.), banacko-bułgarski (XIX–XX w.), kaszubski (XIX–XX w.). Pozostałe mikrojęzyki (tj. rusiński, chorwacko-gradiszciański, macedońsko-egejski, czakawski, kajkawski, zachodniopoleski, górnołużycki i dolnołużycki) udokumentowane są tylko tekstami XX-wiecznymi, chociaż mają one dłuższą tradycję piśmienniczą. Obecność starszych tekstów ułatwiłaby badania z gramatyki historycznej odpowiednich mikrojęzyków.

Kilkakrotnie Duliczenko zamieścił paralelne teksty — tekst dolnołużycki i jego przekład na górnołużycki, jak również 2 teksty kaszubskie i ich polskie przekłady oraz 2 teksty zachodniopoleskie (paralelny tekst w dwóch różnych gwarach zachodniopoleskich i tekst zachodniopoleski oraz jego tłumaczenie na język ukraiński).

Można by lepiej dostrzec specyfikę zaprezentowanych w chrestomatii mikrojęzyków, jeśliby każdy z tych języków został skonfrontowany z najbliższym pod względem pokrewieństwa językiem słowiańskim, jak gdyby z odpowiednim „makrojęzykiem” słowiańskim. Tak więc oprócz paralelnych tekstów z języka kaszubskiego i polskiego oraz z zachodniopoleskiego i ukraińskiego pouczające byłyby zestawienia tekstów: z prekmursko-słoweńskiego, wenecko-słoweńskiego i rezjańskiego ze słoweńskim, pomackiego i banacko-bułgarskiego z bułgarskim, macedońsko-egejskiego z macedońskim, wschodniosłowackiego ze słowackim itd. Czasem sensowna byłaby konfrontacja tekstu mikrojęzyka z dwoma lub z trzema najbardziej spokrewnionymi językami, np. rusińskiego z ukraińskim i słowackim, laskiego z czeskim i polskim, zachodniopoleskiego z ukraińskim i białoruskim, chorwacko-gradiszciańskiego z odpowiednimi tekstami współczesnych języków regionalnych Chorwacji — głównie z czakawskim, ale i z kajkawskim oraz z ogólnym językiem literackim Chorwacji, opartym na dialekcie sztokawskim.

Do badań porównawczych bardzo przydałyby się paralelne teksty z większością, a nawet ze wszystkich mikrojęzyków słowiańskich. Sądzę, że możliwe jest dotarcie do paralelnego fragmentu Nowego Testamentu. Jeśli niektóre mikrojęzyki nie dysponują odpowiednim przekładem, to mogliby je przygotować na specjalne zamówienie kompetentni ich użytkownicy.

Doradzanie w takich sprawach nie jest kłopotliwe, znacznie trudniejsza jest realizacja postulatów. Przede wszystkim A.D. Duliczenko zasługuje na słowa

uznania za bardzo czasochłonne przygotowanie do druku interesującego i cennego kompendium, które będzie dobrze służyło slawistom i etnolingwistom. Jednocześnie warto zachęcić Wydawcę chrestomatii do przygotowania jej drugiej, poszerzonej edycji. Dwutomowy wybór tekstów liczy ponad 800 stron. Spełnienie moich postulatów będzie wymagało dodania prawdopodobnie około 200 stron druku. Realizacja takiego zamierzenia wydawniczego będzie z pewnością bardzo kosztowna, ale obszerna publikacja zagwarantuje możliwość poszerzenia zakresu badań nad mikrojęzykami słowiańskimi.

Tadeusz Lewaszkiewicz

Vít Boček, **Studie k nejstarším romanismům ve slovanských jazycích**, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, 179 s.

Jest to solidna rozprawa doktorska traktująca o najstarszych zapożyczeniach romańskich w językach słowiańskich, które to zapożyczenia ostatecznie się wywodzą od następujących słów łacińskich: *acetum, aciarium, balneum, caerefolium, calendae, casula, cerasus, comes, commater, crux, diaconus, discus, episcopus, extufa, iudaeus, lactuca, mensa, missa, paganus, persica* i *brassica, sabbatum*. A oto garść uwag, jakie mi się nasunęły przy lekturze tej interesującej książki.

Autor nigdzie nie mówi *expressis verbis*, gdzie według niego leżała praojczyzna Słowian, ale choćby z tego cytatu (s. 18) można wnioskować, że lokalizuje ją w dorzeczu Dniepru:

První slabší vlny Slovanů je možno předpokládat už pro konec 5. století, k hlavním pak docházelo během století šestého a sedmého [...] Západní proud směřoval do Podolí, Polabí a Posálí, odtud bočně k jihu na Slovensko, Moravu a do Čech. Jižní proud směřoval přes oblast dnešní Moldávie k dolnímu Dunaji, odtud pak jednak dále na jih, jednak bočním proudem na západ do Potisí, středního Podunají, Panonie, Dalmácie až Karantánie.

Moim zdaniem praojczyzna Słowian leżała w dorzeczu Odry i Wisły, skąd najpierw poszła migracja w dorzecze Dniepru, a dopiero później z zachodniej Słowiańszczyzny Słowianie ruszyli na południe, na obszar do niedawna istniejącej Jugosławii i Bułgarii oraz Grecji. Zaś pojawienie się Słowian na obszarze Rumunii należy wiązać z ekspansją pierwszego państwa bułgarskiego na terytorium dzisiejszej Rumunii w VIII, a zwłaszcza IX w. Za tym, że południowa Słowiańszczyzna powstała w wyniku migracji ludności wyłącznie zachod-